

задржавале пловне објекте трговачке и ратне морнарице, ометаде повратак наших заробљеника и бојкотовале рад југословенских представника у међународним форумима. У штампи на западу бјеснио је прави рат против Југославије“.

„Суштина, размах, успјеси и циљеви НОП-а прелазе оквире једног покрета отпора у његовом класичном смислу и прерастају у праве темеље стварања једне нове државе већ у самом почетку. Једино је са тог аспекта могуће правилно посматрати односе савезничких држава, комунистичких партија, демократских и револуционарних покрета у свијету према НОП-у у периоду II свјетског рата“. Руководиће се изложеним аспектима гледања на НОП, аутор их провлачи кроз читаву књигу од прве до последње стране, ни једног тренутка не испуштајући, нити пак занемарујући ниједан од њих. То је довољан доказ озбиљности прилажења проблему и комплексном сагледавању свих питања која су најбоље садржана у наслову књиге Д. Пленче — Међународни односи Југославије у току II свјетског рата. Писана на основу најновије архивске документације којом приликом су коришћени нај-

разноврснији извори и консултовани код нас још увијек непреведени мемоари истакнутих личности II свјетског рата и друга страна литература, ова књига представља ванредан допринос обрађивању и научном обликовању својеврсних питања из нашег ослободилачког рата. То што она обрађује тако рећи једну посве нову тематику је један њен квалитет више. Можда су неки од ауторових закључака недовољно еластични а неке анализе не баш потпуне, можда ће неке од његових оцјена изазвати неслагање или чак и дискусије; неко ће му замјерити што је у цјелости цитирао поједини документ на по неколико страница; можда ће му неки од строжих критичара замјерити и због повремене хронолошке недоследности у излагању грађе, али ће, вјерујемо, сви бити сагласни у оцјени да ће ова књига ући у историографију као једно од најбољих остварења наше новије историјске науке која третира питање ослободилачког рата и револуције. Уза све то, она, као прво опширније дјело ове врсте, отвара нове путеве за даља истраживања међународних односа Југославије у II свјетском рату.

Зоран Лакић

Др Ђорђевић Д. Пејовић: ИСЕЉАВАЊА ЦРНОГОРАЦА У XIX ВИЈЕКУ
(Историјски институт, Титоград, 1962)

Економска емиграција Црногораца одавно је привлачила пажњу разних друштвених наука и побуђивала интересовање за проучавање ове, за Црну Гору својствене и својеврсне, појаве. Више или мање, њу су проучавали историчари, социолози а посебно етнолози познате Цвијићеве школе. Досадашњи рад на овом проблему углавном је био парцијалан, узгредан, па су и резултати тих проучавања били оскудни за његово комплексно сагледавање. Захвалног и тешког задатка да да научну обраду емиграције Црногораца у свој њеној комплексности,

да изучи повезаност ове појаве са условима живота у Црној Гори, да сагледа све многобројне факторе који су на њу, на овај или онај начин, утицали, прихватио се др Пејовић. Резултат његових истраживања у овој области је ова књига, која је његова докторска дисертација, одбрањена на Филозофско-историјском факултету у Београду.

Премда би се, по наслову, дало схватити да књига обухвата само исељавање у XIX вијеку, она сеже у дубљу прошлост, обухватајући веома широк временски распон од краја XV вијека до пр-

вог свјетског рата, те је на тај начин постала, добрим дијелом, историја Црногораца своје врсте.

Било је нормално да се приликом обраде ове својеврсне појаве истраживач нађе на раскршћу многих питања од којих знатан дио није био третиран ни у историјској ни у другим наукама. Да ба се ова појава могла што дубље захватити, научно сагледати, морали су се користити и комбиновани резултати њеног проучавања у многим наукама, али су се зато морала вршити нова истраживања и у оним областима које, не бар уско гледано, треба да проучава историјска наука.

Уочавајући комплексност исељавања и његову условљеност економским географским и опште политичким положајем Црне Горе, др Пејовић је изградио сигурно становиште са кога је сагледавао ову појаву у цјелини као и многе њене специфичности.

Економско-географске и опште политичке околности у Црној Гори карактерисале су, особито у њене старе четвори нахије, изузетно тешке могућности за живот, а најразличитије околности, које су се стравично преплетале, онемогућавале су стварање било чега што би макар зауставило бјежање од гладне црногорске земље. У условима сталног намножавања становништва, које је доводило до пренасељености, и одржавања једних те истих тешких услова живота и мрачне перспективе за његово побољшање, исељавање је било перманентно, а што је још теже, бивало је све масовније. Перманентна исељавања су постала типична карактеристика историје Црногораца. Обрађујући овај проблем у цјелини, аутор је научним методом и правилним поступком у обради грађе дошао до сигурних мишљења и исправних закључака.

Изучавајући узроке непрекидног исељавања он је утврдио да су они прије свега економске природе: недостатак обрадиве земље а уз то и њена примитивна обрада, неродне године, пораст становништва, брз развој зеленашког капитала, глади, дугови, међусобне тешке размирице, турски зулуми у гранич-

ном појасу и други чиниоци који су се на интересантан начин преплитали и изазивали све веће печалбарене и исељавање. Напротив, исељавања због страха од епидемије и крвне освете и присилна исељавања била су секундарне важности.

Композиционо, књига је подијељена на четири дијела, хронолошки, према етапама развоја црногорске државе и друштва, што је само по себи наметнуло и обрађивање емиграције просторно, омеђено територијом црногорске државе у њеном историјском развоју. У сваком од ова четири дијела, последије излагања о условима живота и узроцима исељавања, материја се излаже по поглављима одређеним према правцима исељавања. Ти правци су били многобројни. Немогућност да се у Црној Гори апсорбује радна снага изазвала је њен велики одлив, па се на зараду ишло свуда тамо гдје се очекивало да ће се моћи нешто зарадити, без обзира на удаљеност. Аутор није пропустио да обради и положај радника у новој средини и слабо цијењене радне снаге Црногораца на свјетском тржишту. Проучавајући ово печалбарене аутор је доказао да Црногорци нијесу бјежали од посла, већ показивали велику упорност да га нађу, макар се са њега враћали као што се често и догађало, као „живи мртваци“.

Преко различитих начина исељавања, почев од ускакања у сусједне турске градове, па преко исељавања у прупама, до масовних исељавања гладних породица, смањивао се број становништва Црне Горе, али га је ипак остало искувише за њену посну земљу.

Аутор је обрадио и снажање Црногораца у новој средини, утицај боравка у иностранству на њихова политичка схватања, њихове организације на страни и борбу за побољшање њиховог правног положаја, која је доприносила и борби Црне Горе за њено међународно признање.

Обрада црногорске емиграције захтијевала је минуциозан и стрпљив рад, прикупљање података из бројних архива у земљи, црпе-

ње материјала из масе објављених чланака и књига, који су, узтрעד или фрагментарно, додиривали црногорску економску емиграцију. Сама прироца грађе била је таква да се морала често вишеструко упоређивати, а осим тога она није пружала довољно података за неке основне проблеме које је прије свега требало ријешити. Несређеност администрације условила је да се нијесу регистровале ни неке основне чињенице од капиталног значаја за проучавање друштвено-економске структуре Црне Горе. Нарочите тешкоће причињавала је мањкавост података о броју становништва, величини обрадиве земље, структури

посједа, величини породица итд. Са тим, и са низом других тешкоћа, сукобљавао се аутор рачећи на овој књизи. Отуда је и његова заслуга већа — што се прихватио напорног посла, посла који је захтијевао изванредно стрпљење у прикупљању података и способност да се све то изложи.

Без ове студије, рекли бисмо, не може се обрађивати економска, друштвена, па ни политичка прошлост Црне Горе.

Појаву ове књиге треба поздравити као једно замашно и пажње вриједно дјело, као крупан допринос црногорској историографији.

Радоман Јовановић

Јосип Луетић: МОРНАРИЦА ДУБРОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ
(Дубровник, 1962)

Одбор за прославу двадесетогодишњице морнарице у Дубровнику издао је, у редакцији Поморског музеја ЈАЗУ, овај сажети приказ нашег великог поморског центра прошлости. То је укусна едиција целног формата, са стотинак страна текста, 36 црно-бијелих репродукција и вињета, десетак страна пресјека битније литературе и десетак страна енглеског резимеа.

Била је сасвим оправдана иницијатива да се баш о празнику морнарице посебно евоцира овај јединствени и доиста репрезентативни примјер из наше поморске историје. Уз то још и необичан феномен, када се један из низа развијених поморских градова наше обале издвојио из мање-више њене заједничке судбине, и од средњовјековне комуне постао релативно самостална патрицијска и трговачка република, која суверено улази у привредне, културне и политичке токове свога времена, да би се у XV и XVI столјењу наша у кругу највећих свјетских поморско-трговачких сила. Изванредно богатство тог снажног трговачког центра, необично велики број изразитих талената у поморској трговини, дипломацији, уметности и науци, чини од Дубровника свакако једну од најпри-

вљачнијих и најспектакуларнијих тема наше историје.

Али баш због те изванредне разноликости и обиља видова интензивног живота, а и сачуваних извора, Дубровник је, истовремено, и веома тежак и сложен проблем за обраду. Срећом, он је доста рано привукао пажњу великог броја испитивача, па је и његова библиографија доста богата и по крупним научним именима и по монографиским обрадама појединих раздобља и специјалних тема, иако не увијек заокружених. Све то данас већ пружа солидну основу да се једним синтетичким захватом покушају повезати веома бројни и разноврсни подаци и да се створи слика његовог заиста значајног органског развојог раста. Тако су, у посљедње вријеме, прије Луетићева јубиларна издања 1962, потребе Историје народа Југославије и наших тежућих енциклопедија, омогућиле да се у релативно кратком року појави више синтета од наших истакнутих познавалаца дубровачке прошлости, и то академике Јорја Тадића (1953. и 1960. у Историји народа Југославије), др Винка Форетића (1955. у Поморској енциклопедији) и Бернарда Стулија (1957. у Поморској енциклопедији)